

*Predhodno znanstveno priopćenje  
Preliminary scientific communication*

*JEL Klasifikacija: E26; F61, G20, G21, G28.*

**Hamid Alibašić, Snježana Zarić\***

## **POLJSKI ODGOVOR NA GLOBALNU EKONOMSKU KRIZU**

## **POLISH RESPONSE TO THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS**

### **Sažetak**

*U članku se analizira poljski odgovor na posljednju globalnu ekonomsku krizu, budući da je ova zemlja uspjela da izbjegne bolne padove, iako je primjenila suštinski suprotne mjere ekonomske politike od onih koje su preporučivale međunarodne finansijske institucije. Naime, umjesto restriktivne, u Poljskoj je primjenjena ekspanzivna fiskalna politika. Sa druge strane prikazan je i dijemetralni pristup baltičkih zemalja, koje se često ističu kao primjer kako mjere štednje u aranžmanu MMF-a i Svjetske banke djeluju. Cilj ovog sučeljavanja jeste da se pokaže da različite politike mogu dati rezultate u kontekstu izlaska iz krize, ali da se ne mogu proglasiti za uspješne ukoliko su za posljedicu imale značajan*

---

*Primljeno: 24.02.2016; Prihvaćeno: 10.04.2016*

*Submitted: 24-02-2016; Accepted: 10-04-2016*

- **Dr sc. Hamid Alibašić, redovni profesor, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Ekonomski fakultet u Brčkom**  
**M. sc. Snježana Zarić, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Ekonomski fakultet u Brčkom**

*pad proizvodnje, životnog standarda i zaposlenosti. Ključni makroekonomski pokazatelji su to potvrdili.*

***Ključne riječi:*** kriza, mjere štednje, javne investicije, fiskalni multiplikator.

### **Abstract**

*The article analyzes the Polish response to the last global economic crisis, whereas this country has managed to avoid painful falls, although it applied essentially opposite economic policy measures than those recommended by the international financial institutions. In fact, rather than restrictive, Poland has applied expansive fiscal policy. On the other hand it has been displayed a diametrical access of the Baltic countries, which are often given as an example of how the austerity measures in the arrangement of the IMF and World Bank work effect. The aim of this confrontation is to show that different policy can produce results in the context of exiting the crisis, but it can not be declared as successful if they resulted in a significant fall in production, living standards and employment. Key macroeconomic indicators have confirmed that.*

***Key words:*** crisis, austerity policies, public investment, fiscal multipliers.

## **1. UVOD**

Kriza je počela 2007. godine na tržištu nekretnina u SAD, ali zbog povećane deregulacije i liberalizacije, vrlo brzo se proširila na cijeli finansijski sektor. Jedna za drugom bankrotirale su velike banke i finansijske institucije. Usljed smanjene dostupnosti kredita za nove investicije kriza je pogodila i realni sektor, smanjivši obim proizvodnje, zaposlenosti i cijena. Imajući u vidu i sve veću globalizaciju finansijskih tržišta, kriza se dalje prelila na Evropu i Aziju, čiji su investitori kupovali rizične hipotekarne instrumente, a zatim i na cijeli svijet. Već 2008. godine bilo je jasno da je riječ o najvećoj globalnoj finansijskoj i ekonomskoj krizi od Drugog svjetskog rata, da ova kriza ne spada u ciklični pad i da je riječ o fenomenu koji bi se mogao uporediti samo sa krizom iz 1929-1933. godine.

Ova kriza nije donijela samo uobičajene privredne probleme, nego je postakla i neke nove, a zapravo stare, rasprave između pristalica tržišnog liberalizma i državnog intervencionizma. Međutim, najveći broj uticajnih ekonomista (Džozef Štiglic, Pol Krugman, Olivije Blanšar, Gregori Mankju, Ben Bernanke, Stenli Fišer, Džastin Lin i dr.) podržao je državnu intervenciju na tržištu kako bi se spriječila propast finansijskog sistema, ekonomski kolaps i socijalni haos koji sa tim ide. *“Također, kriza je pokazala da se gospodarstvom ne može uspješno upravljati bez harmonije među monetarnom i fiskalnom politikom u skladu sa društvenim ciljevima. U prošleme se razdoblju nije koristilo fiskalnom politikom u kreiranju održivoga gospodarskoga rasta i razvitka, a*

*sada je bilo potrebno to nadoknaditi radikalno i u veoma kratkome razdoblju od početka krize.”<sup>1</sup>*

Zanimljivo je da su neki ekonomisti i analitičari iznosili tvrdnje da će kriza veoma malo uticati na zemlje Centralne i Istočne Evrope, zbog njihove manje integracije u svjetsku ekonomiju. Njihova pristrasna predviđanja se nisu ostvarila. Nisu se ostvarile ni druge ekonomske prognoze koje su predviđale odložen ulazak ovih zemalja u recesiju, budući da se vrijeme kašnjenja pokazalo minimalnim (od šest mjeseci do godinu dana). Ekonomska kriza uticala je na tržišta u razvoju u različitoj mjeri i pogodila je i finansijski i realni sektor. Međutim, neke od ovih zemalja uspjele su da pronađu put za izlazak iz krize, ali podjednako bolan koliko i uspješan.

## 2. MJERE ŠTEDNJE U ZEMLJAMA BALTIKA

Rast u baltičkim zemljama u predkriznom periodu je u najvećoj mjeri bio zasnovan na domaćoj tražnji, podržanoj snažnom kreditnom ekspanzijom i prilivom stranog kapitala. Privredni rast na osnovu zaduživanja je prividno dobro funkcionisao. Baltičke zemlje su u tom periodu bilježile najviše stope rasta u Evropskoj uniji. Od 2001. godine do kraja 2007. godine prosječna stopa privrednog rasta u Letoniji je iznosila čak 8,8%, Estoniji 7,6%, a u Litvaniji 8,1%.<sup>2</sup> Šta više, one su dobile pohvale od MMF-a i Svjetske banke, jer su se sa svojom jedinstvenom poreskom stopom na prihode i neobračunavanjem poreza na nekretnine i nasljedstvo svrstale među 30 privreda sa najboljim poslovnim ambijentom. Ovaj rast postakao je optimizam, prije svega među građanima, pa su se oni olako zaduživali kako bi održali životni standard nakon 90-ih godina, i slično kao u SAD kupili nekretninu. Dodatno, većina tih pozajmljivanja je bila denominirana u stranim valutama. Generalno, pozajmljivanje običnim ljudima u Istočnoj Evropi je bilo jednako kao i pozajmljivanje siromašnima u SAD. Kao posljedica toga, spoljni dug privatnog i javnog sektora u Estoniji i Letoniji 2008. godine premašio je BDP, dok je u Litvaniji iznosio više od 50% BDP-a<sup>3</sup>. U takvim okolnostima, nagli odliv kapitala i kreditna kontrakcija koje su pratile svjetsku finansijsku krizu snažno su pogodile baltičke zemlje. Godine 2009., ove tri zemlje bilježe najdublje recesije u Evropi: Litvanija pad BDP-a od 14,8% i fiskalni deficit od 9,1% BDP-a, Estonija pad BDP-a od 14,7% i fiskalni deficit od 2,2% BDP-a i Letonija pad BDP-a od 14,3% i fiskalni deficit od 9,1% BDP-a (grafikoni 1, 2, 3, 4, 5 i 6).<sup>4</sup>

Već sa prvim talasom krize u Letoniji je došlo do kolapsa javnih finansija, a projektovani fiskalni deficit iznosio je neodrživih 16% BDP za 2009. godinu i 23,9%

<sup>1</sup> Juričić, Lj. (2010), Financijska kriza i fiskalna politika, *Ekonomski pregled*, Zagreb: Hrvatsko Društvo ekonomista. 61(5-6), str. 317.

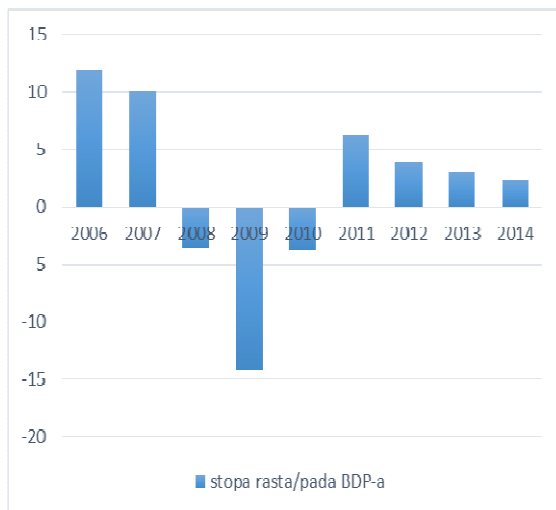
<sup>2</sup> Fiskalni savet Republike Srbije (2014), *Pregled uspješnih fiskalnih konsolidacija u Evropi*, Vlada Republike Srbije, str. 5

<sup>3</sup> <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tipspd25&plugin=1>, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tipsii20&plugin=1>, (pristupljeno 01.04.2016.) – Eurostat: Private sector debt % of GDP, Net external debt, % of GDP

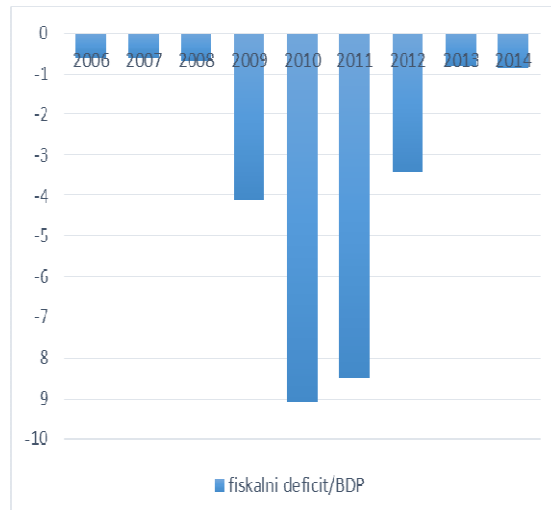
<sup>4</sup> <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00115&plugin=1>, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00127&plugin=1> (pristupljeno 23.03.2015.) – Eurostat: Real GDP growth rate & General government deficit/surplus % of GDP.

BDP za 2010. godinu.<sup>5</sup> Stoga je Vlada zatražila pomoć od MMF-a i Evropske komisije, što je rezultiralo sklapanjem *stand by* aranžamana u iznosu od od 7,5 mlrd evra (od čega je iskorišteno 4,5 mlrd evra). U zamjenu za međunarodnu finansijsku pomoć dogovoren je stabilizacioni program za Letoniju, odnosno program fiskalne konsolidacije, koji je okončan u januaru 2012. godine, godinu dana ranije nego što je inicijalno planirano. Ukupni efekti ostvareni trogodišnjom fiskalnom konsolidacijom iznosili su 15% BDP-a, od čega je 2/3 ušteda obezbijeđeno mjerama na strani javnih rashoda, a 1/3 prilagođavanja mjerama na strani javnih prihoda<sup>6</sup>. Na strani rashoda najveće uštede su ostvarene smanjenjem plata u javnom sektoru, ali su značajni efekti postignuti i smanjenjem javnih investicija (prije svega u oblasti održavanja i izgradnje infrastrukture), rezovima na glavnim kategorijama socijalnih davanja i zamrzavanjem penzija. Na strani javnih prihoda prilagođavanje je postignuto povećanjem poreskih stopa (PDV-a, poreza na zarade, doprinosa za socijalno osiguranje, te akciza na luksuzne robe) i proširivanjem poreske baze (na dividende i prihode od kamata). Uprkos oštroj fiskalnoj konsolidaciji Letonija je već 2011. godine ostvarila pozitivnu stopu rasta od 6,2% BDP-a, a ispunjeni su i Mاستrihtski kriterijumi čime je Letonija postala 18 članica evrozone od 01. januara 2014. godine.<sup>7</sup>

**Grafikon 1. Stopa rasta/pada BDP-a u Letoniji**



**Grafikon 2. Fiskalni deficit kao udio u BDP-u u Letoniji**



Izvor: Izrada autora prema podacima Eurostata

Estonija je u drugoj polovini 2008. godine, sa prvim efektima krize na domaću ekonomiju, započela sa mjerama štednje koje su omogućile snižavanje javnih rashoda za 4,1% BDP-a, ali je 2009. godini pristupila još restriktivnijim mjerama koje su donijele dodatne uštede od oko 9% BDP-a. Iako je 2010. godine fiskalni deficit otklonjen, a

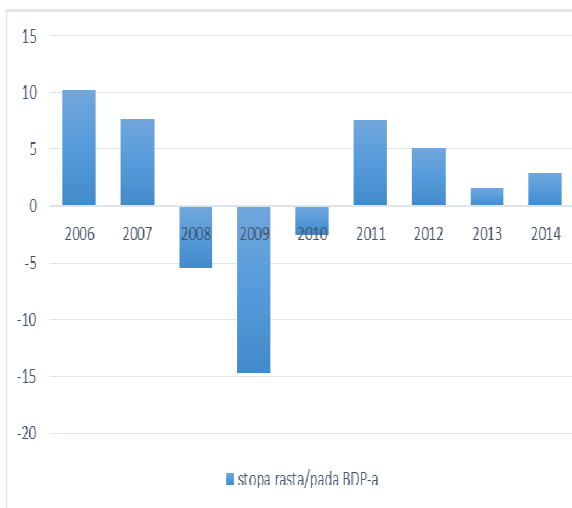
<sup>5</sup> Austers, A. (2014), Latvia's Controversial "Success Story", *The Politics of Economic Sustainability: Baltic and Visegrad Responses to the European Economic Crisis*, Riga: Latvian Institute of International Affairs, str. 24.

<sup>6</sup> Austers, A. (2014), *navedeno djelo*, str. 27

<sup>7</sup> <http://europa.rs/letonija-postaje-18-drzava-clanica-evro-zone/>, (pristupljeno 01.04.2016.)

privreda zvanično izašla iz recesije, nastavljeno je sa programom fiskalne konsolidacije što je omogućilo dalje snižavanje javnih rashoda za oko 2,8% BDP-a.<sup>8</sup> Estonska vlada je sukcesivno uvela mjere štednje u skladu sa razvojem ekonomske situacije, ali okvirno oko 2/3 ukupnih ušteda su omogućene mjerama na strani javnih rashoda, a za 1/3 prilagođavanja odgovorne su mjere na strani javnih prihoda. Fiskalna konsolidacija je, između ostalog, podrazumijevala smanjenje budžeta javnog sektora, kao i sredstava za izgradnju i održavanje infrastrukture, za finansiranje lokalnih samouprava i sredstava budžeta za odbranu, a umanjene su i aroprijacije ministarstvima i ostalim budžetskim korisnicima. Takođe, redukovani su socijalni izdaci, suspendovano je sufinansiranje drugog stuba penzijskog osiguranja i usvojena niža indeksacija penzija. Nadalje, prilagođavanje od dodatnih 5% BDP-a omogućeno je povećavanjem poreskih stopa i prodajom državne imovine.<sup>9</sup> Estonija od 2010. godine ponovo bilježi visoke stope rasta (iako u obzir treba uzeti prethodni duboki pad), ali je to plaćeno značajnim pogoršanjem životnog standarda.

**Grafikon 3. Stopa rasta/pada BDP-a u Estoniji**



**Grafikon 4. Fiskalni deficit kao udio u BDP-u u Estoniji**



Izvor: Izrada autora prema podacima Eurostata

U Litvaniji su politički faktori (državni izbori koji su bili zakazani za kraj 2008. godine) značajno uticali da fiskalna konsolidacija počne kasnije i traje duže. Šta više, u susret krizi izvršeno je neracionalno povećanje plata u javnom sektoru, penzija i drugih socijalnih izdataka, zbog želje političkih stranaka da utiču na svoje glasače. Međutim, nagli pad BDP-a i rast fiskalnog deficita na 9,1% BDP-a<sup>10</sup> primorao je i ovu baltičku zemlju da primijeni mjere štednje kako bi se uspostavila fiskalna održivost. Do 2012. godine doneseno je pet paketa mjera za smanjenje javnih rashoda, a one su, u kombinaciji

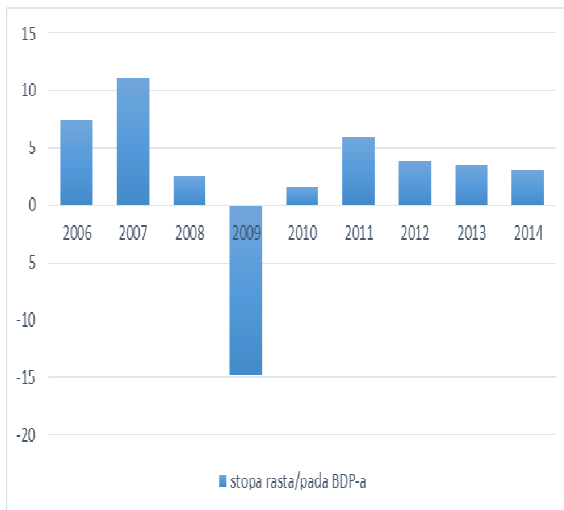
<sup>8</sup> Raudla, R., Kattel, R. (2011), Why Did Estonia Choose Fiscal Retrenchment after the 2008 Crisis?. *Journal of Public Policy*, Cambridge University Press, Vol. 31(2). str. 168

<sup>9</sup> Fiskalni savet Republike Srbije, (2014), *navedeno djelo*, str. 9

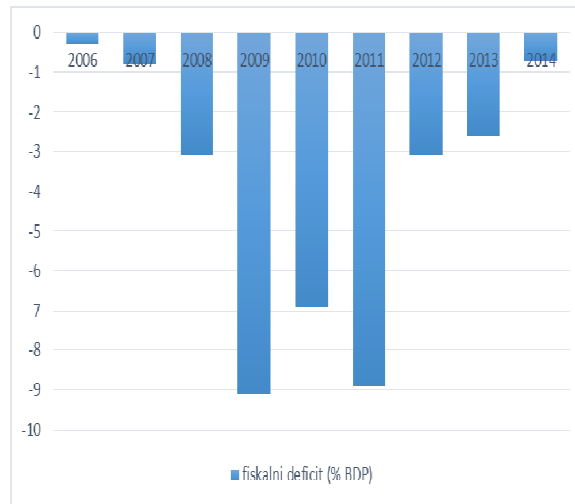
<sup>10</sup> <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00127&plugin=1>, (pristupljeno 23.03.2015.) – Eurostat: General government deficit/surplus % of GDP

sa podizanjem poreskih stopa, donijele uštede od oko 17% BDP-a. Iako je inicijalno bilo planirano da se 2/3 prilagođavanja izvrši na strani rashoda, a 1/3 na strani prihoda, na kraju je 70-80% prilagođavanja ostvareno na strani javnih rashoda, a 20-30% na strani javnih prihoda.<sup>11</sup> U Litvaniji strategija fiskalne konsolidacije bila je fokusirana na smanjenje rashoda proporcionalno njihovom učešću u budžetu, jer je takve mjere bilo lakše i brže sprovesti, iako one nisu bile u skladu sa logikom prioriteta strukturnih reformi. U tom kontekstu izvršeni su rezovi na skoro svim kategorijama javnih rashoda - platama u javnom sektoru, penzijama, socijalnim izdacima, kao što su materinski dodaci i naknade za nezaposlene, kapitalni rashodi itd. Dok su mjere fiskalne konsolidacije na strani javnih rashoda bile široko postavljene, to nije bio slučaj sa mjerama na strani javnih prihoda, koje su uglavnom bile jednokratne i usmjerene na indirektno poreze. Pored fiskalne konsolidacije, donijet je i paket mjera za stimulisanje privrednog rasta i planovi strukturnih reformi, što je u srednjem i dugom roku trebalo da unaprijedi potencijal za rast. Generalno, Litvanija od 2010. godine ostvaruje pozitivne stope rasta, ali je tek 2013. godine ostvaren budžetski deficit ispod 3% BDP-a, koliko je predviđeno fiskalnim paktom<sup>12</sup>, uz zaustavljanje rapidnog rasta javnog duga na nivou od 38,8% BDP-a<sup>13</sup>.

**Grafikon 5. Stopa rasta/pada BDP-a u Litvaniji**



**Grafikon 6. Fiskalni deficit kao udio u BDP-u u Litvaniji**



Izvor: Izrada autora prema podacima Eurostata

Svakako najgora posljedica recesije i primijenjenih mjera štednje u baltičkim zemljama jeste porast stope nezaposlenosti: u Estoniji sa 5,5% u 2008. godini na 13,5% u 2009. godini i 16,7% u 2010. godini; u Letoniji sa 7,7% u 2008. godini na 17,5% u 2009. godini i 19,5% u 2010. godini i konačno u Litvaniji sa 5,8% na 13,8% i 17,8% u istom

<sup>11</sup> Geng, N. (2013), *Republic of Lithuania: Selected Issues*, Washington: IMF, str. 3-4

<sup>12</sup> <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00127&plugin=1>, (pristupljeno 23.03.2015.) – Eurostat: General government deficit/surplus % of GDP

<sup>13</sup> <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=teina225&plugin=1>, (pristupljeno 23.03.2016.) – Eurostat: General government gross debt % of GDP

periodu.<sup>14</sup> Istovremeno, u 2010. u odnosu na 2009. godinu opao je životni standard stanovništva mjeren prosječnim neto dohotkom sa 6.209 EUR na 5.727 EUR u Estoniji, 5.355 EUR na 4.488 EUR u Letoniji i sa 4.715 EUR na 4.030 EUR u Litvaniji.<sup>15</sup> Dakle, država blagostanja zasnovana na kreditno vođenom rastu privatnog sektora u ovom slučaju pokazala je sve svoje negativne strane. Međutim, kriza je za sve tri baltičke zemlje donijela i novi pristup u vođenju javnih finansija i ekonomske politike. Na teži način su shvatile da je rast privrede uslovljen realnim napretkom u pogledu privlačenja stranih investicija, ulaganja u vlastite komparativne prednosti, izvozu i opreznim djelovanjem u oblasti javnih rashoda.

### 3. POLJSKA EKONOMSKA POLITIKA U PERIODU KRIZE

Poljska se često spominje kao jedina zemlja EU koja je uspjela da izbjegne recesiju od početka globalne finansijske krize. U odnosu na baltičke zemlje Poljska nije patila od tako velikih balona na tržištu nekretnina, a njen dug domaćinstava u stranoj valuti je bio mnogo niži (30%), budući da je kreditna ekspanzija u ovoj zemlji započela svega dvije godine prije krize. Osim toga, poljski finansijski sektor je inače važio za zdrav i stabilan, a kreditiranje banaka je bilo zasnovano na čvrstim standardima, zbog čega Vlada nije morala da izdvoji značajna sredstva za njihovo spašavanje. Osim toga, Poljska se manje oslanjala na izvoz u odnosu na baltičke zemlje, pa nije bila u tolikoj mjeri pogođena opadanjem izvozne tražnje, a njeni proizvodi su inače bili jeftiniji za zemlje uvoznice nego da ih same proizvode.<sup>16</sup>

Vlada Poljske, naime, odlučila je se za metode potpuno suprotne od onih koje su većina vlada pritisnutih krizom sprovodile. Tačnije, dok je većina evropskih zemalja na krizu odgovarala sprovođenjem mjera štednje, a s namjerom da se zaustavi rast javnog duga, Poljska je nastupala sa politikom državnih investicija, kako bi očuvala što širu zaposlenost, i dalje uvećavala potrošnju. Prema tome, u Poljskoj su primijenjene mjere koje se najčešće nazivaju "kejsijanskim". Potvrda efikasnosti ovakve politike jeste da je Poljska uspjela da održi stopu nezaposlenosti na niskom nivou, budući da je ona u 2010. godini iznosila 8,1% u odnosu na 7,1% u 2009. godini.<sup>17</sup> Međutim, mogućnosti sprovođenja ovih mjera značajno su doprinijela i sredstva iz EU fondova, budući da je Poljska bila njihov najveći korisnik u kriznom periodu. Razlog priliva ovih sredstva je bila pomoć u realizaciji investicionih projekata, od kojih su mnogi bili povezani sa pripremama za održavanje Evropskog prvenstva u fudbalu 2012. godine. Osim toga, u godinama koje su prethodile krizi, poljski poreski sistem je postao regresivniji, što je opet bilo u skladu sa kejsijanskom makroekonomskom doktrinom. "U 2008. godini stope poreza na dohodak građana su se smanjile sa tri (19%, 30% i 40%) na dva razreda (18% i 32%). Ova reforma je zapravo rezultirala uvođenjem jedinstvenog personalnog poreza, budući da je svega 1,5% poreskih obveznika nakon toga plaćalo najvišu poresku stopu (u

<sup>14</sup> [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Table\\_2\\_Unemployment\\_rate,\\_2003-2014\\_\(%25\).png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Table_2_Unemployment_rate,_2003-2014_(%25).png), (pristupljeno 20.04.2016.) – Eurostat: Unemployment rate, 2003-2014 (%)

<sup>15</sup> <http://ec.europa.eu/eurostat/web/gdp-and-beyond/quality-of-life/median-income>, (pristupljeno, 21.04.2016.) – Eurostat: Median income, 1995-2014

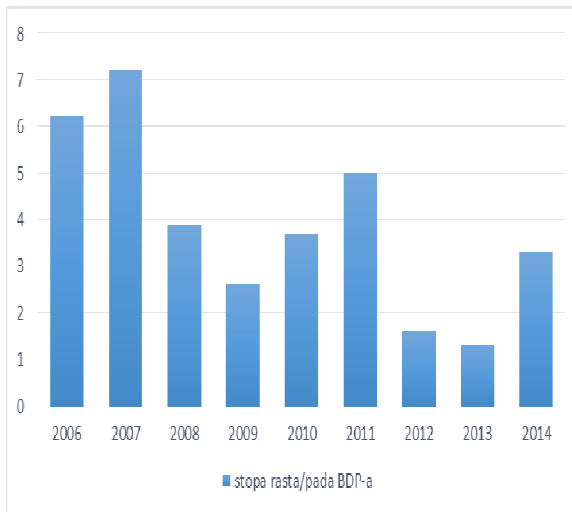
<sup>16</sup> Rae, G. (2012), *Austerity Policies in Europe: The Case of Poland*, Berlin: Friedrich Ebert Stiftung. str. 2-3

<sup>17</sup> [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Table\\_2\\_Unemployment\\_rate,\\_2003-2014\\_\(%25\).png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Table_2_Unemployment_rate,_2003-2014_(%25).png), (pristupljeno 20.04.2016.) – Eurostat: Unemployment rate, 2003-2014 (%)

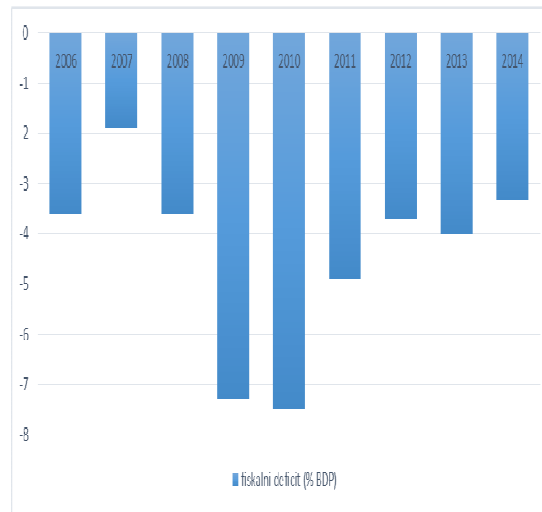
odnosu na ranijih 10%). Tome je prethodilo i značajno smanjenje stope poreza na dobit sa 27% na 19% u 2004. godini. Poljski poreski sistem, takođe, karakteriše relativno visoko učešće indirektnih poreza (stopa PDV-a iznosi 23%), što je dodatna potvrda njegovog regresivnog karaktera.”<sup>18</sup>

Osim korišćenja državnih, budžetskih investicija, nacionalna banka te zemlje oborila je u periodu između avgusta 2008. i 2009. godine vrijednost nacionalne valute zlot za oko 30% u odnosu na evro, što je Poljskoj omogućilo sticanje prednosti u odnosu na konkurente iz evrozone poput Slovačke i Češke<sup>19</sup>. Poljski je BDP tokom 2009. porastao za 2,6%, što je bio slab rezultat u odnosu na 7,2% u 2007. godini<sup>20</sup>, ali i dalje najbolji u zemljama OECD-a, što je prikazano na grafikonu.

**Grafikon 7. Stopa rasta/pada BDP-a u Poljskoj**



**Grafikon 8. Fiskalni deficit kao udio u BDP-u u Poljskoj**



Izvor: Izrada autora prema podacima Eurostata

Ipak, uspjeh Poljske u izbjegavanju prvog talasa krize se ne smije preuveličavati. Uprkos postignutom rastu, životni standard mjeran prosječnim neto dohotkom u 2014. godini iznosio je 5.336 EUR, što je daleko ispod prosjeka EU od 15.777 EUR,<sup>21</sup> i skriva jednu od najviših stopa siromašnih zaposlenih u Uniji. Takođe, jedna od slabosti Poljske je i visok deficit javnog sektora, koji je naglo porastao sa -1,9% BDP-a u 2007. godini na -7.3% BDP-a u 2009. godini, kao i rastući javni dug.<sup>22</sup> Iako Poljska nije članica evrozone

<sup>18</sup> Isto, str. 2

<sup>19</sup> Dale, G., Hardy, J. (2014), Slom gospodarstva u Srednjoj i Istočnoj Evropi (prevod), *Diskrepanca*, Zagreb: Filozofski fakultet, Vol. 13, No. 19, str. 173

<sup>20</sup> <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00115&plugin=1>, (pristupljeno 23.03.2015.) – Eurostat: Real GDP growth rate

<sup>21</sup> <http://ec.europa.eu/eurostat/web/gdp-and-beyond/quality-of-life/median-income>, (pristupljeno, 21.04.2016.) – Eurostat: Median income, 1995-2014

<sup>22</sup> <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00127&plugin=1>, (pristupljeno 23.03.2016.) – Eurostat: General government deficit/surplus, % of GDP



i ne podliježe sankcijama fiskalnog pakta, postavljen je cilj da se javni dug smanji na 42% BDP, a fiskalni deficit na 1% BDP-a. Stoga je Vlada Poljske pokrenula još jedan val privatizacije koji je donio dodatnih 14 milijardi evra. Kako to nije bilo dovoljno, primijenjene su i određene mjere štednje koje su izbjegnute u periodu recesije, kao što su: zamrzavanje plata i socijalnih primanja, snižavanje stope doprinosa za drugi stub penzijskog osiguranja, komercijalizacija zdravstva i obrazovanja itd.<sup>23</sup>

#### **4. KOMPARATIVNA ANALIZA ODABRANIH PRISTUPA TOKOM SVJETSKE EKONOMSKE KRIZE**

Kada se finansijska kriza počela prelijevati iz SAD u Evropu u septembru 2008. godine, Estonija, Letonija i Litvanija su bile među prvim zemljama koje su se suočile sa posljedicama zamrzavanja globalnog finansijskog tržišta i panikom. Kako je predkrizni rast bio zasnovan na snažnoj kreditnoj ekspanziji i neodrživim kapitalnim prilivima, baltičke zemlje, koje su do tada bilježile najviše stope rasta u Evropskoj uniji, upale su u najdublju recesiju. Međutim, na krizu vlade ovih zemalja su reagovale prilično brzo, primijenivši skoro identičan obrazac. U osnovi tog obrasca bile su mjere štednje preko oštih rezova na strani javnih rashoda uz istovremeno podizanje poreskih stopa. Ove mjere su svakako slijedile preporuke MMF-a i Evropske komisije. Iako je finansijska konsolidacija omogućila baltičkim zemljama da vrlo brzo povrate stabilnost javnih finansija i ostvare pozitivne stope rasta, cijena toga je bila izuzetno visoka. Generalno, moglo bi se reći da su one pronašle put za izlazak iz krize, ali je taj put bio bolan i uslovno uspješan.

Sa, druge strane Poljska je primijenila principijelno drugačiji model. Ona je na krizu reagovala kensijanskim mjerama – državnim investicijama. Dakle, umjesto mjera štednje, primijenjena je stimulatívna fiskalna politika.

Postavlja se pitanje zašto je u Poljskoj potpuno suprotan odgovor dao mnogo bolje rezultate i da li se on mogao primijeniti i u baltičkim zemljama? Odgovor na ovo pitanje nalazi se u predkriznim makroekonomskim pokazateljima. Naime, iako pojedini ekonomisti, ranjivost zemlje na krizu vezuju za visoku javnu potrošnju, primjer baltičkih zemalja to negira. 2007. godine sve tri baltičke zemlje (Letonija 8,4% BDP-a, Estonija 3,7% BDP-a, Litvanija 15,9% BDP-a) imale su niži nivo javnog duga od Poljske (44,2% BDP-a).<sup>24</sup>

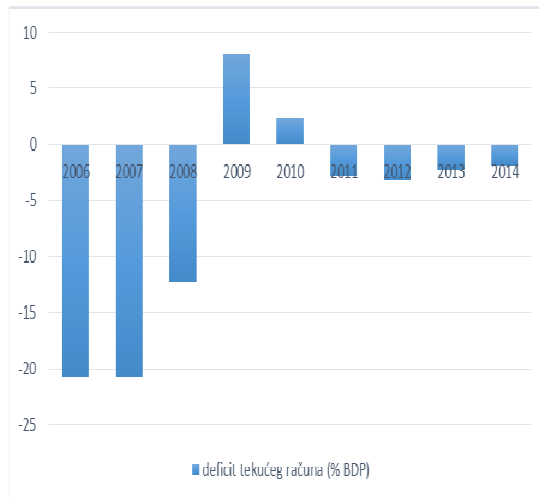
Dakle, krizu može izazvati prekomjerno trošenje ne samo javnog, nego i privatnog sektora. U slučaju baltičkih zemalja ključni generator krize je bio privatni sektor koji se u vrijeme ekonomskog prosperiteta neracionalno zaduživao i to u stranoj valuti, pa je naglo zaustavljanje priliva kapitala izazvalo kolaps, koji se kroz smanjenu privrednu aktivnost i smanjenje javnih prihoda prenio i na državni sektor. To nas dovodi do zaključka da je zemlja ranjivija na krizu što je spoljni dug (javnog ili privatnog sektora) veći, jer tada više zavisi od dešavanja na globalnim tržištima (već smo rekli da je uoči krize inostrani dug privatnog sektora u Estoniji i Letoniji nadmašio BDP, u Litvaniji je prešao 50% BDP, dok je u Poljskoj iznosio 30% BDP-a). Pored ovog pokazatelja,

<sup>23</sup> Rae, G. (2012), *cit. djelo*. str. 3-4

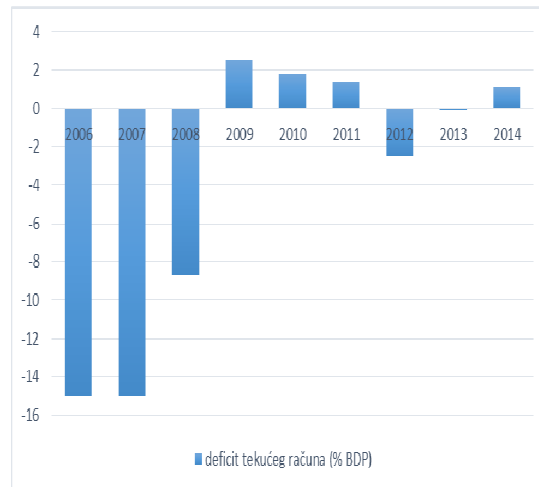
<sup>24</sup> <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=teina225&plugin=1>, (pristupljeno 04.04.2016.) – Eurostat: General government gross debt % GDP

veoma je značajan deficit tekućeg računa platnog bilansa, jer on pokazuje koliko nacija kao cjelina više troši, nego što može da stvori. Baltičke zemlje su 2007. godine uoči izbijanja svjetske krize imale izuzetno visoke deficite tekućeg računa – Estonija 15% BDP-a, Letonija 20,7% BDP-a i Litvanija 15% BDP-a, posebno u odnosu na Poljsku (6,3% BDP-a)<sup>25</sup>. Dakle, poljska proizvodnja je bila daleko konkurentnija, ali i manje zavisna od izvoza uprkos činjenici da ova zemlja broji skoro 40 miliona stanovnika. U tom smislu može se reći da je kriza vratila baltičke zemlje na održiv put trgovinske razmjene, što se jasno može vidjeti sa grafikona 9, 10 i 11. Osim toga, Poljska nikada nije imala ambicije da bude članica monetarne unije, što joj je omogućilo da kroz devalvaciju valute brzo poboljša svoju spoljnu konkurentnost i uspostavi makroekonomsku stabilnost. Sa druge strane, baltičke zemlje, zbog posvećenosti održavanju fiksnog deviznog kursa, stvorile su sebi još jedan problem više, mada je upitno i koliko bi te mjere imale efekta s obzirom na visok nivo duga privatnog sektora nominiranog u stranoj valuti. Ono što, takođe, ne treba zanemariti jeste da su i okolnosti išle na ruku Poljskoj, jer joj je organizacija fudbalskog prvenstva donijela sredstva iz EU fondova, koja je brzo utrošila na javne radove. Dakle, kensijanski stimulansi stigli su tačno na vrijeme i spasili njenu ekonomiju, a samim tim pokazali i svu snagu fiskalnog multiplikatora. To je na kraju priznao i sam MMF objavivši studiju dvojice svojih vodećih ekonomista Olivije Blanšara i Danijela Leia, u kojoj se navodi da je fiskalni multiplikator veći nego što se mislilo na početku krize, te da je fiskalna konsolidacija u periodu krize u Evropskoj uniji bila pogrešan potez.<sup>26</sup>

**Grafikon 9. Deficit tekućeg računa platnog bilansa u Letoniji (% BDP)**



**Grafikon 10. Deficit tekućeg računa platnog bilansa u Estoniji (% BDP)**

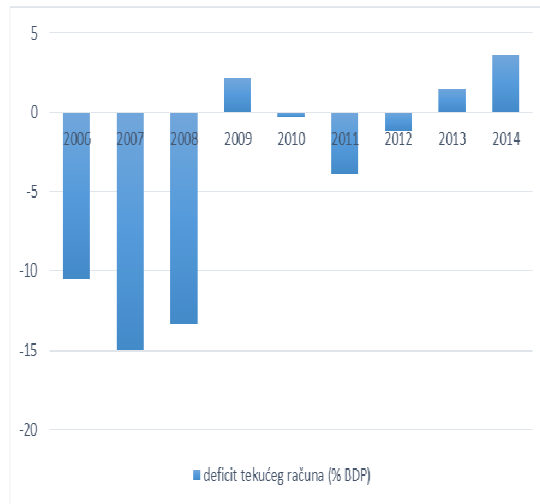


Izvor: Izrada autora prema podacima Eurostata

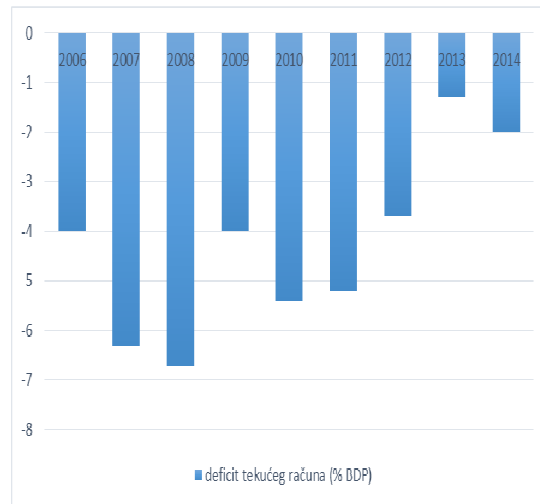
<sup>25</sup> <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tipsbp11&plugin=1>, (pristupljeno 04.04.2016.) – Eurostat: Current account net balance - % of GDP.

<sup>26</sup> Blanchard, O., Leigh, D. (2013), *Growth Forecast Errors and Fiscal Multipliers*, IMF Working Paper.

**Grafikon 11. Deficit tekućeg računa platnog bilansa u Litvaniji (% BDP)**



**Grafikon 12. Deficit tekućeg računa platnog bilansa u Poljskoj (% BDP)**



Izvor: Izrada autora prema podacima Eurostata

## ZAKLJUČAK

Poljska je jedna od rijetkih zemalja koja je tokom globalne ekonomske krize uspjela da izbjegne bolne minuse, zbog čega je privukla veliku pažnju ekonomista. Pokazalo je se da se mjere ekonomske politike koje su primijenjene u ovoj zemlji zapravo poklapaju sa preporukama kensijanske makroekonomske škole. Međutim, kreatori politike su se teško odlučivali da slijede ovakav put, budući da je u periodu prije krize dominirala liberalna makroekonomska doktrina u čijoj osnovi je povjerenje u samoregulišuće slobodno tržište. Predstavници ovog pravca osporavali su primjenu fiskalne politike za potrebe izlaska iz recesije i pokretanje ekonomskog oporavka. Njihov stav opovrgao je, ne u tolikoj mjeri primjer Poljske, koliko priznanje MMF-a. U zvaničnom dokumentu ove institucije *de facto* je napisano da fiskalna konsolidacija, odnosno mjere štednje nisu odgovarajuća politika u periodu recesije. Naime, iako je se na početku krize vjerovalo da fiskalni multiplikator iznosi 0,5, ekonomisti MMF-a Olivije Blanšar i Danijel Lei su utvrdili da je fiskalni multiplikator bio potcijenjen i da se on kreće u rasponu od 0,9 do 1,7. To zapravo znači da snižavanje javne potrošnje (pri čemu se dominantno misli na javne investicije) za 1% može da dovede do pada BDP za 1,7%.

Ipak, da bi se odbranio stav o opravdanosti državne intervencije nije dovoljno samo izračunati koliko iznosi fiskalni multiplikator. U narednim istraživanjima trebalo bi da se ispita koje su to okolnosti koje utiču da ovakve mjere daju rezultat, budući da je u pojedinim zemljama dalje povećanje javnih rashoda samo produbilo pad. To nije moguće

bez detaljne analize svih zemalja zahvaćenih krizom, u kontekstu komparativnog pregleda predkriznog stanja privrede, primijenjenih mjera i postignutih rezultata. Pri tome je potrebno da iza takvog istraživanja stoje relevantne međunarodne finansijske institucije, te da ono bude oslobođeno pristrasnosti i tereta prethodnih preporuka i aktivnosti, kako se greške iz prošlosti ne bi ponavljale i kako bi se omogućilo da ekonomija, posebno Evrope, ponovo krene uzlaznom putanjom.

## LITERATURA

1. Austers, A. (2014), Latvia's Controversial "Success Story". *The Politics of Economic Sustainability: Baltic and Visegrad Responses to the European Economic Crisis*, Riga: Latvian Institute of International Affairs.
2. Blanchard, O., Leigh, D. (2013), *Growth Forecast Errors and Fiscal Multipliers*, IMF Working Paper.
3. Dale, G., Hardy, J. (2014), Slom gospodarstva u Srednjoj i Istočnoj Evropi (prevod), *Diskrepanca*, Zagreb: Filozofski fakultet, Vol. 13, No. 19.
4. Fiskalni savet Republike Srbije, (2014), *Pregled uspješnih fiskalnih konsolidacija u Evropi*, Vlada Republike Srbije.
5. Geng, N. (2013), *Republic of Lithuania: Selected Issues*, Washington: IMF
6. Juričić, Lj. (2010), Financijska kriza i fiskalna politika, *Ekonomski pregled*, Zagreb: Hrvatsko Društvo ekonomista, 61(5-6).
7. Rae, G. (2012), *Austerity Policies in Europe: The Case of Poland*, Berlin: Friedrich Ebert Stiftung.
8. Raudla, R., Kattel, R. (2011), Why Did Estonia Choose Fiscal Retrenchment after the 2008 Crisis? *Journal of Public Policy*, Cambridge University Press, Vol. 31(2)-

## INTERNET IZVORI

1. <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tipspd25&plugin=1>, (pristupljeno 01.04.2016.) – Eurostat: Private sector debt % of GDP
2. <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tipsii20&plugin=1>, (01.04.2016.) – Eurostat: Net external debt, % of GDP
3. <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00115&plugin=1>, (23.03.2015.) – Eurostat: Real GDP growth rate
4. <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00127&plugin=1>, (pristupljeno 23.03.2015.) – Eurostat: General government deficit/surplus % of GDP
5. <http://europa.rs/letonija-postaje-18-drzava-clanica-evro-zone/>, (01.04.2016.)
6. <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=teina225&plugin=1>, (23.03.2016.) – Eurostat: General government gross debt % of GDP.

7. [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Table\\_2\\_Unemployment\\_rate,\\_2003-2014\\_\(%25\).png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Table_2_Unemployment_rate,_2003-2014_(%25).png), (20.04.2016.) – Eurostat: Unemployment rate, 2003-2014 (%)
8. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/gdp-and-beyond/quality-of-life/median-income>, (21.04.2016.) – Eurostat: Median income, 1995-2014
9. <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tipsbp11&plugin=1>, (pristupljeno 04.04.2016.) – Eurostat: Current account net balance - % of GDP